

Eten en drinken onderweg

Tussen knooppunten 66-67 (Rotselaar)

- Brasserie-Restaurant De Torenhoeve
- Biercafé In de Oude Brouwerij
- Cafetaria De Meander

IJssalon 't IJshoortje (500m) Café Onder de Toren (1,3km)
Broodjeszaak 't Heikantje (750m)

Rond knooppunt 71 (Werchter)

- B&L Party Services
- Café 't Deurp
- Café Oud Werchter
- Cultuurhuis « de Jack-Op » / Rock Werchter X
- Restaurant De Rode Kreeft
- Restaurant The Blackbird
- Frituur De Brug

Café de Glazen Boterham (400m) Café de Wissel (500m)
Frituur 't Plenke (600m) Broodjeszaak San'dwich (650m)
Café de Zavelbank (1,5km)

Rond knooppunt 30 (Rotselaar-Centrum)

Herberg T'Huis (700m) Café De Zijbeuk (700m)
Döner Kebap - Merdin 2 (800m) Frituur De Wip (900m)
Take away Golden Lotus (1km) Resto Wald (1,4km)

Tussen 41-66 (Stationstraat - Rotselaar)

- Café In de Drie Linden
- Frituur De FrietChalet

Frituur Het Rond Punt (750m) Café 't Kaffee (750m)
Broodjeszaak Mon Goût (800m)

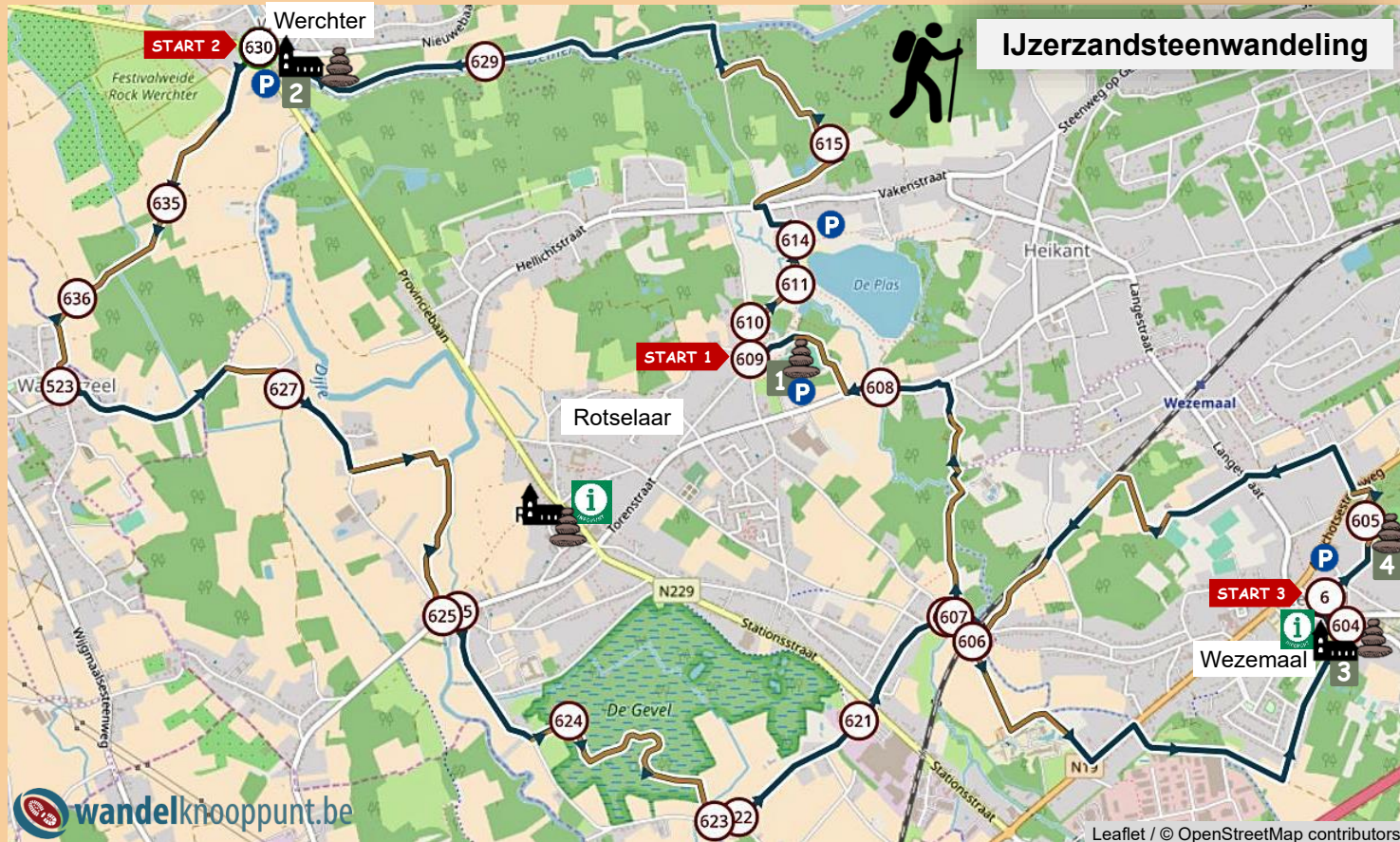
Tussen 66-64 (Aarschotsesteenweg)

- Restaurant De Kloosterhoeve
- Restaurant Wumi
- Brasserie Darche

Rond knooppunt 64 (Wezemaal)

- Brasserie Boeres
- Broodjeszaak Klein Byt
- Café QV
- Frituur Friet-Jess

Sportlokaal Wezemaal (220m) Broodjeszaak De Piccolo (1,5km)
Take away Jing-Jing (240m)

Praktische Info Wandelroute

Afstand : 20,6 km

Knooppunten :

609 – 610 – 611 – 614 – 615 – 629 – 630 – 635 – 636 – 523 –
627 – 626 – 625 – 624 – 623 – 622 – 621 – 607 – 606 – 604 –
6 – 605 – 606 – 607 – 608 – 609

Traject : De route loopt voor 45% over onverharde weg, overwegend door stille gebieden en autoluw. In de natuurgebieden (KN 615, 624 en tussen 607-608) is bij regenweer waterdicht schoeisel (laarzen) aanbevolen.

Stopplaatsen :

De wandel- en de fietsroute hebben dezelfde stops waar je de fenomenen van de ijzerandsteen kan ontdekken. In de buurt van KP 605 kan je op onderzoek gaan naar de oude ijzerandsteengroeve.

Hoe wandel of fiets je deze route ?

De route maakt gebruik van de wandel- en fietsknooppunten-bewegwijzering.
Voor de wandeling volg je de rechthoekige wit-donkerrode bordjes en voor de fietsroute de wit-groene bordjes.
Je volgt de knooppuntennummers zoals aangegeven op de kaarten in deze flyer. De volgrichting kan je kiezen.
Voor de fietsroute is er een uitbreiding naar de oude steengroeve.

Ontdek de fenomenen van ijzerandsteen dwars door Groot-Rotselaar. Aan de hand van de foto's duik je in de geschiedenis van de ijzerandsteen.

Start: Parking Sportoase

Donjon Ter Heyden

Donjon Ter Heyden, een woontoren met het uitzicht van een verdedigingstoren, werd gebouwd omstreeks 1350. Oorspronkelijk bestond deze uit baksteen en pas bij de restauratie rond 1870 verscheen de verfraaiing met de speklagen. De ijzerzandsteen werd door de Hertog van Arenberg op de nabije Middelberg ontgonnen. Momenteel is het volledige complex in privébezit. De toren wordt in de zomerperiode opengesteld en groepen kunnen deze ook met een gids bezoeken. In de bierkelder ‘In den oude Brouwerij’ kun je streekbieren proeven en streekproducten kopen.

Stop Werchter: Sint-Jan Baptistkerk

Vanop het kerkplein heb je een prachtig zicht op 15e-eeuwse kerk en de pittoreske torenspits, kenmerkend voor de bouwwerken onder de adellijke familie van Arenberg, hertogen van Aarschot.

Niet zomaar een steen

Voor mooie en grotere gebouwen, zoals kerken, is een goede kwaliteit van de bouwsteen belangrijk. In een groeve zijn echter niet alle lagen van ijzerzandsteen van dezelfde kwaliteit. Uit een goede laag haalde men stenen van een flink formaat en die gemakkelijk in een regelmatige rechthoekige vorm gekapt konden worden.

Men noemt deze steen *grauwe arduin*. In de middeleeuwen gebruikte men *ordune* voor gelijk welke op maat gehouwen natuursteen waarmee kon gebouwd worden.

Verwering

Ijzerzandsteen is niet zo duurzaam. Blootgesteld aan weer en wind zal de steen na verloop van tijd *verweren*. De steen neemt vocht op. Bij het drogen, beweegt het vocht van

binnenuit naar buiten. Dat vocht lost de ijzermineralen op en zet ze als een donkere korst af aan de buitenkant van de steen. De zandkorrels in de steen worden nu niet meer bij mekaar gehouden door dit ijzercement. Wanneer nu ook nog de buitenste korst loslaat, zal de zwakke binnenkant sterker verweren en uitgehold worden.

Speklagen

Bij heel wat kerken in het Hageland zie je afwisselende lagen van bruine ijzerzandsteen en witte zandsteen. Men noemt dit ‘speklagen’. Het uitzicht heeft wel iets van een reep spek: donker vlees afgewisseld met lichtgekleurde vetlagen. Men weet eigenlijk niet waarom dit gedaan werd. Had het iets te maken met versiering? Of gebruikte men gewoon de steen die beschikbaar was? Feit is dat het gebruik van verschillende steensoorten wel in lagen moest gebeuren en niet als mozaïek door mekaar: de hoogte van de ijzerzandstenen was groter dan deze van de witte steen. Hoewel beide steensoorten op hetzelfde moment werden gebruikt, zie je aan de uitgeholde steenlagen dat de ijzerzandsteen sterker verweerde dan de witte steen.

Ring van ijzer

Soms zien we in de steen donkerbruine, bijna zwarte metaalglanzende banden of holle ijzerringen. Dit wordt *goethiet* genoemd. Stenen met veel goethiet gaf men de naam van *klapperstenen*. Ze werden o.a. in de middeleeuwen ook gebruikt voor de winning van ijzer. Van 1932 tot 1938 werd in het nabije Gelrode nog een poging ondernomen het ijzer industrieel te ontginnen.

Getuigen van vroegere strandbewoners

Dat het zand in de steen uit zee komt, zien we aan de *graafgangen* in sommige stenen. Dit zijn letterlijk de versteende gangen die garnaalachtigen in de zeebodem gemaakt hebben om zich te beschermen tegen een sterke stroming. De graafgangen vulden zich snel met zand en verhardden met de tijd.

Herstel met Hagelandse ijzerzandsteen

In de 19de en de 20ste eeuw werden gebouwen waarvan de ijzerzandsteen in slechte conditie was, hersteld. Dit gebeurde vaak door de slechte steen te vervangen. In het begin waren er nog voldoende groeven actief, maar in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, werden oude groeven opnieuw geopend. Steenkappers waren er in het Hageland nagenoeg niet meer. Die kwamen uit Wallonië of uit ‘de Vlaanders’. Vandaag zijn er geen groeven beschikbaar. De beperkte voorraden van Hagelandse ijzerzandsteen werden gerecycleerd bij afbraakwerken.

Een Brusselaar in het Hageland

In de zeventiger jaren van de vorige eeuw was er onvoldoende ijzerzandsteen van Hagelandse bodem beschikbaar voor grote restauratiewerken. Als bij toeval kwam men uit bij de ontginning van een zandgroeve in Chaumont-Gistoux waar grote blokken ijzerzandstenen vrij kwamen. Deze steen kan je gemakkelijk herkennen aan de donkere paarse kleur die afsteekt tegen de rosse Hagelandse steen.

Stop Wezemaal: Sint-Martinuskerk

De Sint-Martinuskerk is ouder dan de kerk van Werchter en is daarom bijna geheel uit ijzerzandsteen gebouwd. Alleen de toren werd in latere tijden opgetrokken in de meer prestigieuze witte zandsteen uit Gobertange. De kerk werd in 1965 door kanunnik R.M. Lemaire gerestaureerd. Hiervoor werd een groeve geopend op de nabijgelegen Wijngaardberg.

Sporen van bewerking

De steenkapper bewerkte de steen tot deze de perfecte vorm had om gebruikt te worden. Dat gebeurde vaak bij de bouwplaats. In de middeleeuwen gebruikte de steenkapper daarvoor een steenbijl en later hamer en beitel. Sporen van behouwing kan je gemakkelijk herkennen aan de groeven in het steenoppervlak. Parallelle lijnen zijn waarschijnlijk van de beitel, terwijl uitwaaijende inkepingen van de steenbijl zijn. Beitel en bijl werden snel bot. Er was dan steeds een smid in de buurt om het materiaal te herstellen of aan te scherpen.

Een handtekening van de steenkapper

Het is even zoeken, maar aan de zuidzijde van de kerkmuur vind je dit vreemde teken. Steenkappers zetten hun handtekening op een steen. Zo wist men wie de steen bewerkt had en kon het loon correct aan de juiste man uitbetaald worden.

Pestgroeven

Aan de zuidkant van de kerk van Wezemaal zien we enkele stenen met overlangse, ondiepe groeven. Die worden ‘pestgroeven’ genoemd. Men vermoedt dat deze groeven ontstaan zijn door pelgrims die het steenpoeder uit de muur schraapten. Wezemaal was immers in de middeleeuwen een gekend bedevaartsoord van Sint Job.

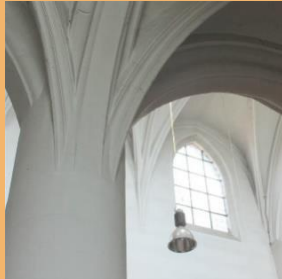
De gelovigen waren ervan overtuigd dat ook de onmiddellijke omgeving van de heilige genezende krachten bezat en namen het steengruis mee naar huis.

Een hotel voor metselbijen

Soms zien we in een steen een heleboel ronde gaatjes van zo’n 0,5 tot 1 cm diameter. Dit zijn waarschijnlijk de nestgangen van de metselbijen. Ze graven een gang in wat zachtere steen en leggen daar hun eitjes. Deze bijen zijn een beetje eenzellig. Ze leven niet samen in een kolonie. De laatste jaren zijn ze favoriet bij de fruittelers omdat het vlijtige bestuivers zijn.

Demergotiek

Wanneer je de kerk binnenstapt, zie je deze zuilen waarbij de spitse gewelfbogen vloeiend overlopen in de pilaar. Evenals de speklagen is dit kenmerkend voor de middeleeuwse gotische bouwstijl in deze streek. Het is een ingenieuze manier om het gewicht van het gewelf door de pijlers te laten dragen. Volgens een theorie zou ijzerzandsteen niet voldaan hebben om het volle gewicht op te vangen op een kapiteel bovenop de pilaster.

Wijn in het Hageland

Druiven kunnen in het Hageland goed gedijen omdat de steen de warmte van de zon opslorpt en ’s avonds afgeeft. Daardoor blijft het aangenaam zacht en kunnen de druiven nog wat narijpen. De complexe bodem van ijzerzandsteen, leem, klei, mergel en zand geeft de wijn haar rijke smaak, die van wijngaard tot wijngaard kan verschillen.

In 2013 kreeg de vzw Steenen Muur een ent van de oudste wijnstok ter wereld uit Maribor, Slovenië. Deze kan je zien

aan de muur van de pastorie. In 2018 werd er voor de eerste keer genoeg geoogst om een volume van 15 liter witte wijn te maken.

Wil je meer weten over de Hagelandse wijn? Dan kan je terecht in het Bezoekerscentrum op slechts enkele passen hiervandaan.

Buiten de knooppunten

Tussen de fietsknooppunten 64 en 66 verlaten we even het knooppuntencircuit. Kijk op de kaart en bij de praktische info voor de wegbeschrijving.

Stop Wijngaardberg

De steengroeve op de Wijngaardberg

Reeds vroeg in de Middeleeuwen werd ijzerzandsteen ontgonnen en vinden we sporen van groeven. Vaak was dit seizoenarbeid en gebeurde dit op vraag voor grote bouwwerken zoals kerken en burchten. We zien hier duidelijk de dikke ijzerzandsteen-lagen. Hoe hier gewerkt werd, kan je lezen op het infobord bij de groeve.

De Hagelandse heuvels

Zonder ijzerzandsteen waren er geen Hagelandse heuvels geweest. Miljoenen jaren geleden werd er in de zee ijzerrijk zand afgezet. Wanneer het land weer droog kwam te liggen, katten de zandkorrels en het ijzer stevig aan mekaar vast en vormden op bepaalde plaatsen harde lagen van ijzerzandsteen. Terwijl de zachte delen in het landschap door wind en regen wegspoelden, bleven die banken van ijzerzandsteen bestaan en vormen tot vandaag de toppen van onze Hagelandse heuvels.

IJzerzandsteenroute
Rotselaar – Werchter – Wezemaal

Praktische Info Fietsroute
Afstand : 18,9 km

Traject: Het reliëf is vlak en overwegend autoluw. Ongeveer 5,5 km is autovrij, waarvan 2,5 km onverhard.

Knooppunten : 66 – 67 – 71 – 72 – 30 – 41 – 66 – 64 – naar de groeve – 66.
Naar de groeve: Volg de Kerkstraat, Wezemaalplein en Kerzenstraat naar de Aarschotsesteenweg (700m). Rechts op 300m kunt u de fiets stallen en naar de steengroeve stappen. Terug langs de Aarschotsesteenweg (300m). Rechts de Wolfakkersstraat en daarna links Olivierstraat. De Langestraat oversteken en rechtdoor in de Bosweg. Het Bospad volgen langs de spoorweg tot het einde van het pad van Dievenmoleke. Hier is de aansluiting op knooppunt 66.

Vertrekplaatsen met parking:
Sportoase ‘De Toren’: Torenstraat 115, 3110 Rotselaar
Wezemaalplein, 3111 Wezemaal
Frans De Catplein, 3118 Werchter

Fietsverhuur
Fietsboerke Jos – Terheidelaan 18, Rotselaar

Toerisme Info
Bezoekerscentrum van de Hagelandse Wijn
Kerkstraat 16, 3111 Wezemaal
Belevingscentrum Rock Werchter X
Amerstraat 1, 3118 Werchter
Informatie over toerisme en recreatiemogelijkheden, wandelfolders, fietskaarten en toeristische publicaties

Een samenwerking van:

